

СТРАТЕГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ОЦІНКИ STRATEGIC REGION POTENTIAL AND FEATURE OF ESTIMATION

У статті розкрито роль стратегічного потенціалу для комплексного розвитку регіону. Наведений критичний аналіз існуючих методів оцінки економічного і стратегічного потенціалу регіону. Підкреслено, що розглянуті оцінки повинні виступати необхідним засобом у забезпеченні цільової орієнтації єдиної регіональної політики. Також вони можуть сприяти формуванню уявлення про реальні й потенційні можливості регіону. У той же час вони повинні стати ефективним засобом здійснення заходів, спрямованих на інтенсифікацію діяльності регіону.

Ключові слова: комплексний розвиток, потенціал регіону, ресурсний потенціал, економічний потенціал, регіональна політика.

В статтє раскрыта роль стратегического потенциала для комплексного развития региона. Приведен критический анализ существующих методов оценки экономического и стратегического потенциала региона. Подчеркнуто, что рассмотренные оценки должны выступать необходимым средством в обеспечении целевой ориентации единой региональной политики. Также

они могут способствовать формированию представления о реальных и потенциальных возможностях региона. В то же время они должны стать эффективным средством осуществления мероприятий, направленных на интенсификацию деятельности региона.

Ключевые слова: комплексное развитие, потенциал региона, ресурсный потенциал, экономический потенциал, региональная политика.

In the article the role of strategic potential for complex development of region is opened. The critical analysis of existing evaluation procedures of economic and strategic potential of region is resulted. It is emphasized that the evaluations considered should be the necessary means to ensure the target orientation of a single regional policy. They can also help shape the real and potential opportunities of the region. At the same time, they should become an effective means of implementing measures aimed at intensifying the region's activities.

Key words: complex development, region potential, resource potential, economic potential, the regional policy.

УДК 656.615

Макаренко М.В.

д.е.н., професор
Азовський морський інститут
Національного університету
«Одеська морська академія»
м. Маріуполь

Постановка проблеми. На сьогоднішній момент стратегічний потенціал регіону визначає можливі напрямки його комплексного розвитку. Саме складові елементи цього потенціалу й способи їх оцінки становлять базис для більш успішного проведення регіональної політики, національної політики зниження регіональних диспропорцій і більш збалансованого розвитку територіальних утворень, що буде підсилювати темпи комплексного розвитку регіонів України.

В умовах посилення міжрегіональної конкуренції, процесів глобалізації ускладнюються управлінські проблеми й перед державною й регіональною владою ставиться завдання пошуку шляхів забезпечення комплексного розвитку регіонів за рахунок ефективного використання стратегічного потенціалу. Встановлення його складових, їхня оцінка дозволяє визначити стратегічні орієнтири розвитку регіону залежно від рівня забезпеченості стратегічним потенціалом, рівня й ефективності спеціалізації регіонів держави. Ігнорування даного підходу може привести до дисбалансу між стратегією нарощування потенціалу регіону й соціально-економічними процесами, які відбуваються в регіоні, і, як наслідок, до зниження рівня життя населення й конкурентоспроможності регіону.

Таким чином, першорядне значення набувають питання, пов'язані з пошуком раціональних підходів до формування діючих механізмів нарощування стратегічного потенціалу й інструментів їх реалізації. Затребуваними є емпіричні напрямки дослідження вибору й обґрунтування ефектив-

ності регіональних стратегій розвитку, що дозволяють забезпечити територіям комплексне економічне зростання у загальній системі регіональної економіки. Підвищення ефективності реалізації стратегічних векторів регіонального розвитку можливо досягти тільки за умови використання принципово нових підходів до проблеми нарощування стратегічного потенціалу. При цьому розробити й реалізувати ефективний механізм посилення стратегічних позицій територіальних утворень держави неможливо без визначення структурних елементів стратегічного потенціалу. Об'єктивна й всебічна оцінка цих елементів дозволить визначити особливості й напрямки розвитку окремих територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінка регіонального потенціалу була центром уваги багатьох дослідників. Так, в працях таких вчених, як: О. Тіщенко, А. Задоя, В. Максимов, О. Комелина, В. Ржепишевская, І. Деревяго, В. Семенова, О. Руденко, Д. Клиновий розглядаються питання сутності, структури та підходів до оцінки економічного, ресурсного та стратегічного потенціалу регіону. Але проблеми комплексного розвитку регіонів, пошук шляхів підвищення їх конкурентоспроможності потребують продовження досліджень в цій галузі.

Мета статті полягає у дослідженні підходів до оцінки стратегічного потенціалу регіону, визначення їх позитивних та негативних рис.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комплексний розвиток регіонів України в умовах

перехідного періоду значною мірою визначається величиною й ефективністю використання стратегічного потенціалу, зосередженого на даній території. Тому особливо актуальним на сьогоднішній день є вирішення проблеми науково-прикладного обґрунтування оцінки стратегічного потенціалу регіону. Відомі теоретичні й методичні розробки із проблем оцінки ефективності використання окремих складових стратегічного потенціалу країни, регіону й території. Так, даній проблематиці присвятили свої роботи як вітчизняні, так і закордонні вчені [1-5]. Одним з перших дослідників, який вивчав проблему структури та оцінки економічного потенціалу, був Б.М. Мочалов. При оцінці вартості економічного потенціалу він пропонував розглядати його як суму вартості витрат минулої праці у вигляді основних виробничих фондів (ВФ) та матеріальних витрат (МВ), які входять до складу валового суспільного продукту, а також витрат праці на створення національного доходу (НД) плюс вартісна оцінка природних ресурсів (ПР). О.М. Тищенко при розгляді методики оцінки економічного потенціалу регіону розробив методику інтегральної оцінки ефективності використання ЕПР з урахуванням впливу складових його елементів, яка ґрунтується на використанні методів таксономічного аналізу та моделі еластичності. Процес побудови таксономічного показника базується на формуванні матриці спостережень, елементами якої є значення розглянутих ознак, які виражені в специфічних одиницях виміру. В основу цього методу покладено розрахунки впливу різних ознак інвестиційного, інноваційного, природно-ресурсного та трудового потенціалів на інтегральної оцінки ефективності використання ЕПР [6].

Аналіз методів комплексної оцінки економічного потенціалу регіонів був даний А. Полиневим, який описав кілька основних підходів [7]: метод установлення тісноти зв'язків між базовими показниками; метод підсумовування індексів; метод інтервальної бальної оцінки; метод побудови інтегрального показника на основі ранжирування всіх регіонів по кожному з базових оцінних індикаторів; метод безінтервального пофакторного ранжирування регіонів в у'язуванні з методом бальної оцінки.

Якість методик оцінки потенціалів територій страждає, насамперед, від обмеженості статистичного обліку в територіальному розрізі й визначається специфічністю завдань, які необхідно розв'язати в результаті оцінки. Одна з основних завдань оцінки потенціалу при розробці територіальної політики - виявлення основних джерел саморозвитку, які сприяють як розвитку територій, так і регіону в цілому. Існуючі методики оцінюють лише ступінь використання потенціалу без виміру самого значення потенціалу, що ускладнює виявлення джерел саморозвитку територій.

Іншим істотним недоліком пропонованих методик оцінки потенціалу є використання таких показників, які складно формалізувати; по яких немає задовільної статистичної бази, тому доводиться прибгати до експертних оцінок. Даний підхід при всій своїй доцільності вносить суб'єктивізм у оцінювання, що суттєво ускладнює зіставлення результатів.

Аналіз публікацій з досліджуваної проблематики показав, що в різних видах оцінки використовуються, в основному, два способи агрегування:

- на основі середньої арифметичної суми, у тому числі й середньої зваженої суми,
- на основі середньої геометричної.

Використання першого методу агрегування без обліку вагових коефіцієнтів скорочує інформативність за рахунок усереднення кінцевого значення. Однак при різкому розкиді індикаторів і проміжних розрахунках це дозволить нівелювати погрішність інтегрального значення. Застосування другого методу буде сприяти обліку взаємозв'язків між ресурсами й дозволить характеризувати територію як систему із всебічним змістом основних економічних ресурсів.

Проведення оцінки стану необхідно для визначення ступеня ефективності використання потенціалу, порівняння з еталонними значеннями ефективності інших регіонів країни (світу), вибору пріоритетних напрямків інвестування в розвиток потенціалу, для чого необхідно визначити критерії й процес оцінки. У сучасній практиці вимірів існує підхід до оцінки, заснований на побудові профілю якого-небудь об'єкту, що застосовне й до стратегічного потенціалу регіону.

При розробці системної моделі визначення потенціалу території з метою застосування її до дослідження стратегічного потенціалу регіону необхідно враховувати наступні основні аспекти аналізу в рамках системного підходу [7]:

- елементний аспект - виявлення складу потенціалу; види потенціалів; диференційовані характеристики потенціалів; спільність і потужність потенціалів;
- структурний аспект - установлення структурних характеристик системи потенціалів; типи зв'язків, кількісні і якісні взаємозалежності;
- функціональний аспект - установлення й взаємодія між потенціалами, виявлення функцій потенціалів у системі територіального розвитку; порівняння функцій з метою визначення подібностей і відмінностей; виявлення функціональної структури територіального потенціалу;
- інтегративний аспект - з'ясування протиріч у системі потенціалів, шляхів і способів дозволу знайдених протиріч; визначення ієрархії потенціалів залежно від значимості для сталого розвитку координаційних зв'язків системи потенціалів із зовнішнім стосовно території середовищем; визначення тісноти даних зв'язків;

– історичний аспект - розгляд потенціалів території крізь призму їх історичного розвитку; виявлення етапів у формуванні й розвитку потенціалів; порівняння виявлених тенденцій із загальноросійськими особливостями розвитку.

Для регіонів України завдання визначення внутрішніх резервів комплексного розвитку залишається досить актуальним. В економічній науці його вирішення зв'язується в першу чергу з розробкою нових ринкових підходів до визначення сутності, структури й методів оцінки стратегічного потенціалу регіону.

Розглянута модель потенціалу комплексного розвитку регіону зложилася під впливом настійних вимог прискорення науково-технічного прогресу й інтенсифікації використання наявного потенціалу. Слід зазначити, що вона здобуває різний зміст в умовах специфічних для даного регіону установок політики, що задають різну спрямованість регіональному комплексному розвитку й виконуваним для цього роботам. У зв'язку із цим у структурі стратегічного потенціалу комплексного розвитку регіону властиві наступні цілі (у різних пропозиціях): цілі збереження (ЦЗ); цілі розвитку (ЦР); цілі відновлення (ЦВ).

Визначення різних цілей діяльності і їх пропозицій у проблемній орієнтації потенціалу залежить не тільки від установок політики як такої. Багато в чому остання обумовлюється досягнутим рівнем комплексного розвитку регіону, підготовленістю його власного потенціалу, можливостями кооперації зусиль і міжрегіонального й міжнародного співробітництва.

Головною умовою сучасного регіонального розвитку є не створення й збільшення потенціалу як такого, а використання наявного потенціалу і його збільшення в тих напрямках, які можуть забезпечити реальну соціально-економічну віддачу.

Загальним недоліком перерахованих методик є неможливість оцінити розмах варіації й кількісний ступінь відставання одного регіону від іншого. При цьому, у цей час система показників, відбиваних у статистичній звітності, не відповідає завданням об'єктивної оцінки потенціалу регіонів.

У цьому зв'язку, на думку П. Ібрагімової, при формуванні об'єктивної інформаційної бази для оцінки регіонального економічного потенціалу необхідний облік наступних умов:

- систематизація показників і критеріїв, що дозволяють визначити ефективність діяльності господарюючих суб'єктів регіону;
- орієнтованість показників на вирішення завдань визначення потенціалу господарюючих об'єктів;
- необхідність систематизації збору й узагальнення інформації у відповідності до блоків;
- використання маркетингових досліджень для проведення аналітичної роботи.

На думку ряду дослідників, під оцінкою регіонального стратегічного потенціалу розуміється визначення його величини у вартісному вираженні. Оцінці може підлягати як загальна величина економічного потенціалу, так і величина його активної частини. При цьому оцінка економічного потенціалу регіону може бути величиною або інтервальною, або сумарною за період, що дорівнює середньому циклу відтворення економічного потенціалу. Причому зведена оцінка регіонального економічного потенціалу формується із двох складових. По-перше, це безпосередньо економічний потенціал регіону, а по-друге, – рівень його реалізації.

Під рівнем реалізації потенціалу мається на увазі ступінь використання потенційних можливостей регіону, для оцінки якої використовуються як статистичні, так і оцінні методи, що дозволяють оцінити рівень реалізації потенціалу без виміру його абсолютного значення. У ряді випадків виявляється можливим оцінити лише ступінь використання потенціалу без виміру самого значення потенціалу.

У процесі оцінки економічного потенціалу регіону слід розрізняти такі поняття як сумарний обсяг ресурсів економічного потенціалу, величина економічного потенціалу й показник реалізації економічного потенціалу. Перший показник характеризує сумарну величину економічних ресурсів, якими розташовує регіон на теперішній момент часу.

Обмежені можливості мають і оцінки регіональної діяльності, які прямо зв'язують оцінки потенціалу комплексного розвитку й одержувані результати. Не завжди рівень отриманих результатів може повною мірою охарактеризувати потенційні можливості регіону. Оцінки стратегічного потенціалу комплексного розвитку регіону являють собою специфічну сукупність інформативних ознак, що характеризують умови й можливості здійснення діяльності в регіоні.

Вибір того або іншого способу формування й використання стратегічного потенціалу комплексного розвитку для досягнення певної мети явно або неявно повинен базуватися на проблемно-орієнтованих оцінках рівня підготовленості до вирішення відповідних завдань комплексного розвитку регіону.

Стратегічний потенціал комплексного розвитку регіону відіграє важливу роль у вирішенні конкретних технічних, економічних і соціальних регіональних завдань. Але сам по собі сучасний потенціал комплексного розвитку не може гарантувати досягнення реального ефекту, який залежить від зовнішніх факторів, що перебувають поза сферою його дії.

Розглянуті типи оцінок тісно взаємозалежні й доповнюють одна одну. У перспективі роль обліково-звітних оцінок не буде зменшуватися. Вони як і раніше залишаються основним інструментом

оцінки стратегічного потенціалу комплексного розвитку на основі даних офіційної статистичної звітності. Проблемно-орієнтовані оцінки являють собою розвиток апарата обліково-звітних оцінок стосовно до умов, що змінилися, регіональної діяльності, котра характеризується динамізмом цілей. Особливо необхідні вони при підготовці управлінських рішень щодо переорієнтації регіону на нові цілі або з формування нових напрямків комплексного розвитку регіону.

Висновки з проведеного дослідження.

Розглянуті оцінки повинні виступати необхідним засобом у забезпеченні цільової орієнтації єдиної регіональної політики відносно формування й використання стратегічного потенціалу комплексного розвитку регіону, у тому числі сприяти формуванню уявлення про реальні й потенційні можливості регіону відносно вирішення нині представлених і майбутніх завдань регіонального комплексного розвитку. У той же час вони повинні стати ефективним засобом здійснення заходів, спрямованих на інтенсифікацію діяльності регіону.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Задоя А.А. Народнохозяйственный потенциал и интенсивное воспроизводство / А.А. Задоя – К.: Вища школа, 1986. – 154 с.
2. Максимов В.В. Экономический потенциал региона (анализ, оценка и использование) / В.В. Максимов. – Луганск: ВНУ им. В. Даля, 2002. – 360 с.
3. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України / В.П. Руденко. – К.: М. Академія, 1999. – 508 с.
4. Социально-экономический потенциал региона: проблемы оценки, использования и управления / Под ред. А.И.Татаркина. – Екатеринбург: Институт экономики УрО РАН, 1997. – 380 с.
5. Шевченко Д.К. Проблемы эффективности использования экономического потенциала / Д.К. Шевченко. – Владивосток: Дальневост. ун-та. 1984. – 156 с.
6. Тіщенко О.М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу [Текст] / О.М. Тіщенко. – К.: ВНМУ, 2004. – 350 с.
7. Герасимчук З.В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону [Текст]: монографія / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович. – Луцьк: ЛДТУ, 2002. – 248 с.